

MANTELZORGERS EN VRIJWILLIGERS ALS FUNDAMENT VAN DE SOCIALE BASIS

Gemeente Breda wil een fundamentele koerswijziging in het sociaal domein. Het nieuwe Wmo beleidskader en de visie op Eén Sociaal Domein zetten sterker in op eigen kracht, veerkrachtige inwoners, betrokken wijken en een sterke sociale basis. Ondersteuning moet zo licht als mogelijk en zo zwaar als nodig zijn. Eerst wordt gekeken naar wat een inwoner zelf, met het eigen netwerk en via collectieve hulpbronnen kan organiseren. Daarna komen de Stevige Lokale Teams (SLT) en, als dat nodig is, specialistische of individuele ondersteuning in beeld.

Aan deze koerswijziging liggen tekorten aan beschikbare mensen en middelen ten grondslag. De beleidsmatige focus verschuift daardoor naar meer zelf- en samenredzaamheid in de eigen omgeving. Wij begrijpen die beweging. Veel vragen kunnen beter dichtbij mensen worden opgepakt, met ruimte voor ontmoeting, onderlinge steun en preventie. Een stad waarin mensen naar elkaar omkijken, sterke gemeenschappen bestaan en ondersteuning door inwoners zelf dichtbij wordt georganiseerd, is menselijk, kostenefficiënt en waardevol.

Tegelijkertijd zien wij in onze dagelijkse praktijk waar de grenzen liggen. De sociale basis is geen goedkope vervanger van professionele zorg en ondersteuning. Meer verantwoordelijkheid naar de voorkant verschuiven zonder tegelijk de draagkracht en voorwaarden daar te versterken, is niet houdbaar. Wie meer vraagt van mantelzorgers, vrijwilligers en de organisaties die hen ondersteunen, moet ook investeren in wat zij nodig hebben om die rol te kunnen blijven vervullen. Anders wordt de druk niet opgelost, maar verplaatst.

De sociale basis werkt vanuit verschillende principes

De sociale basis bestaat uit verschillende sferen. Movisie onderscheidt de persoonlijke sociale basis, zoals familie, vrienden en burens, de gemeenschappelijke sociale basis, zoals sportverenigingen, vrijwilligersorganisaties, bewonersinitiatieven en gemeenschappen, en de institutionele sociale basis, met professionele organisaties, voorzieningen, ondersteuning en ontmoetingsplekken ([Movisie, 2024](#)). In de praktijk lopen deze sferen in elkaar over.

Binnen de persoonlijke sociale basis neemt mantelzorg een bijzondere plek in. Mantelzorg ontstaat vanuit een bestaande relatie met een partner, familielid, vriend of buur en gaat verder dan de gebruikelijke hulp die mensen elkaar geven. De ondersteuning kan langdurig en intensief zijn. BredaMantelzorg schat dat ruim **50.000 Bredanaars** langer dan drie maanden voor een ander zorgen.

In Breda zetten naar schatting tussen de **76.800 en 85.250 inwoners** zich jaarlijks vrijwillig in binnen een van de circa 1.700 vrijwilligersorganisaties. Daarnaast zetten naar schatting **34.750 inwoners** zich buiten organisaties om vrijwillig in voor een ander, hun buurt of een gemeenschap. Deze groepen overlappen elkaar: iemand kan zich zowel binnen als buiten een organisatie vrijwillig inzetten. Ook de omvang van de inzet verschilt sterk. De één zet zich dagelijks of wekelijks in, de ander enkele keren of één keer per jaar.

Vrijwillige inzet krijgt daarmee op verschillende plekken binnen de sociale basis vorm. Binnen de persoonlijke sociale basis kan het gaan om iemand die uit eigen beweging iets voor een buur of bekende doet. Binnen de gemeenschappelijke sociale basis zetten inwoners zich in voor hun vereniging, buurt, initiatief of een gezamenlijk doel. Ook binnen de institutionele sociale basis zijn veel vrijwilligers actief, bijvoorbeeld bij organisaties in zorg, welzijn, cultuur en andere maatschappelijke sectoren, waar zij samenwerken met beroepskrachten.

Het onderscheid tussen bovengenoemde sferen is relevant voor beleid. Een professionele organisatie kan een opdracht krijgen, worden gefinancierd en worden aangesproken op vooraf vastgestelde doelstellingen.

Bij mantelzorg en vrijwillige inzet werkt dat anders. Daar zijn persoonlijke relaties, vertrouwen, intrinsieke motivatie, betrokkenheid, zingeving en, bij vrijwilligerswerk, vrije keuze bepalend.

De niet institutionele sociale basis heeft een eigen dynamiek en kan niet simpelweg worden uitgerold of aangestuurd als een voorziening of dienst ([Movisie, 2026](#)). De overheid kan die kracht wél ondersteunen, faciliteren en ruimte geven.

Waarde is meer dan wat we ermee besparen

Na de beeldvormende sessies over de verordening maatschappelijke ondersteuning 2026 in de Gemeenteraad hebben wij sterk de behoefte het verschil tussen mantelzorgers en vrijwilligers te duiden. Mantelzorgers en vrijwilligers zijn van grote waarde voor Breda. Maar hun inzet ontstaat niet, omdat er ergens capaciteit nodig is. Mantelzorg ontstaat vanuit een bestaande persoonlijke relatie en is in veel gevallen geen vrije keuze. Vrijwilligers kiezen er bewust voor om tijd en talent te geven, maar juist die keuzevrijheid is een kernvoorwaarde. Voor mantelzorgers én vrijwilligers geldt dat grenzen gerespecteerd moeten worden.

In Breda zorgen 63.000 inwoners voor een naaste, zijn er 53.674 mantelzorgers die langdurig zorgen (langer dan drie maanden), zorgen 10.832 mantelzorgers langdurig en intensief (meer dan acht uur per week), voelen 6.873 mantelzorgers zich zwaar belast, groeit 20% van de kinderen op met een zorgsituatie binnen het gezin en wordt de waarde van de tijdsinzet van mantelzorgers geraamd tussen de 158 en 260 miljoen euro per jaar¹.

Vrijwillige inzet is gebaseerd op betrokkenheid, intrinsieke motivatie en vrije keuze. Inwoners die zich vrijwillig inzetten, maken op talloze plekken in Breda het verschil. Zij zorgen voor ontmoeting, ondersteuning en activiteiten op het gebied van sport, cultuur, zorg, veiligheid, natuur, evenementen en leefbare wijken. Een indicatie van de [economische vervangingswaarde](#) van vrijwillige inzet in Breda ligt tussen € 239 en € 483 miljoen per jaar. Deze bedragen laten zien hoe omvangrijk de bijdrage is, maar zegt lang niet alles over de werkelijke waarde ervan.

Vrijwillige inzet heeft betekenis voor degene die geholpen wordt, voor de vrijwilliger zelf en voor de samenleving als geheel. Zij draagt bij aan sociale contacten, zingeving, gezondheid, ontwikkeling, vertrouwen en sterke gemeenschappen. Vrijwilligers geven bovendien zelf vorm aan hun buurt, vereniging en stad. Daarmee is vrijwillige inzet niet alleen van waarde vanwege wat zij praktisch oplevert, maar ook omdat zij mensen verbindt en ruimte geeft aan initiatief, betrokkenheid en eigenaarschap.

Wie mantelzorg en vrijwilligerswerk vooral bekijkt vanuit vervangingswaarde, kostenbesparing of beleidsdoelen, legt marktlogica over iets dat juist door andere waarden wordt gedragen. Onderzoek naar gemeentelijk vrijwilligersbeleid waarschuwt voor die Instrumentalisering. Mantelzorgers en vrijwilligers zetten zich niet in omdat de overheid dat nodig heeft, maar omdat zij zelf iets willen of moeten betekenen. Goed beleid probeert die motivatie niet te benutten als gratis capaciteit, maar waardeert, ondersteunt en faciliteert haar.

Mantelzorgers én vrijwilligers zijn geen onuitputtelijke hulpbron

De sociale basis heeft veel kracht, maar geen onbeperkte capaciteit. Veel mantelzorgers combineren hun zorg met betaald werk. Zo had 80% van de mantelzorgers onder de 67 jaar een betaalde baan en is het aandeel mantelzorgers dat voltijds werkt gestegen naar 51%. Intensieve mantelzorgers besteden gemiddeld 52 uur per week aan de combinatie van werk en zorg. Volgens het SCP neemt de druk duidelijk toe wanneer mantelzorg langduriger of intensiever wordt. Ook het regelen van professionele hulp en de bijbehorende administratie kan zwaar wegen ([SCP, 2026](#)). Een groter beroep op mantelzorg kan daarom niet los worden gezien van werk, gezin, gezondheid en de eigen draagkracht van de mantelzorger. Van de mensen die langer dan drie maanden én meer dan acht uur per week helpen, is 30 procent ernstig belast ([SCP, 2026](#)). De druk neemt daarbij nog toe door vergrijzing, langer thuis wonen, personeelstekorten en de combinatie met betaald werk.

De kracht van mantelzorg ligt daarnaast in de persoonlijke relatie. Mantelzorgers bieden emotionele steun, gezelschap, praktische hulp en begeleiding, maar kunnen daarnaast te maken krijgen met persoonlijke verzorging, vervoer, administratie of het organiseren van professionele zorg.

¹ De maatschappelijke waarde van mantelzorg, een maatschappelijke kosten-batenanalyse', Ecorys, 2021

Juist wanneer die ondersteuning langdurig of intensief wordt, kan de rol van partner, ouder, kind, vriend of buur onder druk komen te staan. Mantelzorgers moeten daarom niet worden benaderd als vanzelfsprekend beschikbare zorgcapaciteit, maar als naasten die ondersteuning kunnen geven zolang dat voor hen haalbaar is.

Vrijwilligers combineren hun inzet met werk, gezin, studie en andere verantwoordelijkheden. Hoeveel tijd en energie iemand beschikbaar heeft, verschilt per levensfase. Vrijwillige inzet moet daarom kunnen meebewegen met wat mensen op dat moment willen bijdragen. Die ruimte is belangrijk, juist omdat vrijwillige inzet ontstaat vanuit persoonlijke motivatie en niet vanuit een verplichting.

De grenzen zijn niet alleen zichtbaar bij vrijwilligers zelf, maar ook bij de organisaties die hun inzet mogelijk maken. In Breda ervaart 49 procent van de onderzochte vrijwilligersorganisaties een tekort aan vrijwilligers. Nog eens 33 procent kan extra vrijwilligers gebruiken en bijna 70 procent verwacht dat de behoefte aan vrijwilligers de komende jaren verder groeit. Tegelijkertijd worden organisaties geconfronteerd met een stapeling van vraagstukken rondom bestuur, financiën, wet- en regelgeving, sociale veiligheid, communicatie, huisvesting en het werven en begeleiden van vrijwilligers. Dat vraagt steeds meer kennis, tijd en organisatiekracht van vaak juist dezelfde groep mensen.

Daarbij is het belangrijk te beseffen dat vrijwillige inzet zelf ook goede randvoorwaarden vraagt. Bijna negen op de tien Bredase vrijwilligers vinden het belangrijk dat zij vrijheid hebben om hun vrijwilligerswerk naar eigen inzicht in te vullen. Ook goede begeleiding, onderlinge verbinding en waardering zijn belangrijke voorwaarden om mensen betrokken te houden.

Uit gesprekken met bestuurders blijkt bovendien dat vrijwilligers niet alleen worden overvraagd, maar ook ondervraagd. Te zware verantwoordelijkheden kunnen leiden tot uitval, maar hetzelfde geldt wanneer talenten onvoldoende worden benut of iemand nauwelijks betekenisvol werk krijgt. Duurzame vrijwillige inzet vraagt daarom niet alleen om meer vrijwilligers, maar om een omgeving waarin mensen zich veilig en gewaardeerd voelen, passende verantwoordelijkheid krijgen en zelf invloed houden op hoe zij hun tijd en talent inzetten.

De vraag moet daarom niet zijn: Hoeveel kunnen we naar inwoners verschuiven? De vraag is: Wat hebben inwoners en vrijwilligers(organisaties) nodig om duurzaam te kunnen blijven bijdragen?

[De Wmo](#) zelf onderstreept die balans. De wet vraagt gemeenten niet alleen om te kijken naar eigen kracht, het netwerk en algemene voorzieningen. Gemeenten hebben ook de opdracht om mantelzorg en vrijwilligerswerk te bevorderen, mantelzorgers en vrijwilligers te ondersteunen en voorzieningen te treffen die hen in staat stellen hun rol uit te voeren. De beweging naar de voorkant kent dus twee kanten: een groter beroep op de persoonlijke en gemeenschappelijke sociale basis én de verantwoordelijkheid om die basis te versterken.

Een consistente lijn van beleidsintentie én bekostiging

Als maatschappelijke ondersteuning in Breda verschuift van maatwerk en professionele ondersteuning naar de sociale basis dan moeten middelen, aandacht en capaciteit deze ontwikkeling volgen. De persoonlijke en gemeenschappelijke sociale basis (op basis van vrijwillige inzet en mantelzorg) kan alleen een grotere rol vervullen als ook wordt geïnvesteerd in de mensen, de locaties, de organisaties en de ondersteuning die deze basis dragen.

Voorwaarden voor een houdbare toekomst

- **Voorkom dat professionele zorg en ondersteuning ongemerkt verschuiven naar mantelzorgers en vrijwilligers.** Taken die deskundigheid, continuïteit, veiligheid of professionele verantwoordelijkheid vragen, moeten professioneel georganiseerd blijven. Informele inzet mag geen oplossing worden voor structurele tekorten aan mensen of middelen.
- **Bescherm vrijwilligheid, keuzevrijheid en persoonlijke relaties.** Mantelzorgers moeten naaste kunnen blijven en goede informatie en ondersteuning krijgen wanneer van hen zorghandelingen worden gevraagd. Vrijwilligers moeten zelf kunnen bepalen waar, hoe, hoe vaak en hoe lang zij zich inzetten. Noodzakelijke zorg of ondersteuning mag niet afhankelijk worden van informele

inzet die iemand niet kan of wil bieden. Wederkerigheid stimuleren is iets anders dan inzet afdwingen.

- **Voorkom overbelasting en uitval.** Mantelzorgers en vrijwilligers combineren hun inzet vaak met werk, gezin en andere verantwoordelijkheden. Mantelzorgers kunnen daarbij langdurig te maken krijgen met intensieve zorg, regeltaken en afstemming met verschillende professionals en instanties. Vrijwilligers, en in het bijzonder vrijwillige bestuurders, krijgen steeds vaker verantwoordelijkheid voor complexe vraagstukken rond bestuur, financiën, wetgeving, sociale veiligheid, huisvesting, communicatie en vrijwilligersbeleid. Voorkom dat steeds meer taken en verantwoordelijkheden bij dezelfde mensen terechtkomen en signaleer tijdig wanneer hun draagkracht onder druk staat.
- **Erken de relationele en maatschappelijke waarde van mantelzorg en vrijwillige inzet.** Mantelzorgers en vrijwilligers zijn waardevol vanwege hun betrokkenheid, nabijheid, motivatie en verbinding met anderen. Niet omdat zij goedkope vervanging van professionals zijn.
- **Werk niet vanuit één standaardaanpak.** Mantelzorgers en vrijwilligers verschillen in motivatie, belastbaarheid, achtergrond, ervaring, levensfase en ondersteuningsbehoefte. Ook vrijwilligersorganisaties verschillen sterk in omvang en draagkracht. Ondersteuning en verwachtingen moeten daarop aansluiten.

Wat vragen wij?

- **Investeer structureel in de organisaties die mantelzorgers, vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties ondersteunen.** Zorg dat zij voldoende professionele capaciteit hebben om herkenbare en laagdrempelige ondersteuning te bieden. Voor mantelzorgers gaat het onder meer om tijdige informatie, advies, waardering, respijtzorg, emotionele ondersteuning, vroegsignalering en professionele achtervang. Voor vrijwillige inzet gaat het onder meer om informatie en advies, bemiddeling naar passende vrijwillige inzet, ondersteuning bij het werken met vrijwilligers, deskundigheidsbevordering, waardering, inspiratie en tijdelijke praktische ondersteuning bij complexe vraagstukken.
- **Organiseer collectieve randvoorwaarden die niet iedere mantelzorger of vrijwilliger(s)organisatie zelf kan of hoeft te regelen.** Denk bij mantelzorgers aan de beschikbaarheid en snelle toegankelijkheid van respijtmogelijkheden. Denk bij vrijwilligers aan onafhankelijke vertrouwenspersonen, een vrijwilligersverzekering, deskundige ondersteuning bij wet- en regelgeving en hulp bij complexe gemeentelijke procedures (subsidies en vergunningen).
- **Zorg voor voldoende, betaalbaar en toekomstbestendig maatschappelijk vastgoed.** Vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties hebben passende plekken nodig om elkaar te ontmoeten, activiteiten te organiseren en hun maatschappelijke rol te vervullen. Dat vraagt niet alleen om voldoende ruimte, maar ook om locaties die kunnen meebewegen met veranderende wensen, activiteiten en behoeften van gebruikers.
- **Bied waardevolle vrijwillige initiatieven passende financiële ruimte.** Zorg voor eenvoudige en proportionele procedures, toegankelijke financieringsmogelijkheden en waar passend meerjarige financiering voor terugkerende activiteiten.
- **Zorg dat ondersteuning aansluit bij de diversiteit van Breda.** Borg de opgebouwde relaties en ondersteuning voor mantelzorgers met verschillende culturele achtergronden. Zorg er ook voor dat vrijwilligerswerk en vrijwilligersondersteuning toegankelijk zijn voor inwoners met verschillende achtergronden, mogelijkheden en ondersteuningsbehoeften.
- **Betrek mantelzorgers, vrijwilligers en de organisaties die hen ondersteunen bij beleid dat hen raakt.** Benut hun ervaringskennis en toets bij nieuwe plannen, bezuinigingen en veranderingen binnen Eén Sociaal Domein wat deze in de praktijk betekenen voor hun draagkracht. Als er meer van de sociale basis wordt gevraagd, moet ook duidelijk zijn wat daarvoor nodig is.

Mantelzorgers en vrijwilligers zijn samen een onmisbaar fundament onder een zorgzaam, sociaal en veerkrachtig Breda. Hun kracht zit juist in wat professionele ondersteuning nooit volledig kan vervangen: nabijheid, persoonlijke betrokkenheid, motivatie, vertrouwen, vrijwillige energie en verbinding. Die kracht verdient ruimte en ondersteuning, maar ook bescherming tegen te hoge verwachtingen. Dat is geen rem op de beweging naar de voorkant. Het is voorwaarde om die beweging duurzaam te laten slagen.